

UNIVERZITA PALACKÉHO

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Kateřina Valášková

III. ročník – prezenční studium

Obor: Česká filologie – divadelní věda

**Percepce divadelní tvorby Václava Havla
v angloamerické oblasti**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Olomouc 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Lubomíra Machaly, CSc. a všechny použité prameny jsem uvedla v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne 13. 5. 2010

.....
Kateřina Valášková

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Lubomíru Machalovi, CSc. za odborné vedení
bakalářské práce a poskytování rad.

Obsah

Úvod.....	6
1. Havlova tvorba.....	6
2. Havlova tvorba na půdě Severní Ameriky.....	9
2. 1 Havlova tvorba na území Spojených států amerických	9
2. 1. 1 Jarka M. Burian	9
2. 1. 2 Public Theater a Joseph Papp	10
2. 1. 3 Havlova návštěva v USA.....	12
2. 1. 4 Premiéra Vyrozumění.....	14
2. 1. 5 Získaná ocenění	14
2. 2 Uvedení Havlových dramát na území Kanady.....	15
2. 2. 1 Havlova tvorba ve Vancouveru	15
2. 2. 2 Havlova tvorba v Torontu	16
2. 3 Televizní skupiny v angloamerické oblasti.....	16
3. Havlova tvorba ve Velké Británii	16
3. 1 The Orange Tree Theatre	16
3. 1. 1 První inscenace Havlových her v divadle Orange Tree	17
3. 1. 2 Waltersovo Vyrozumění.....	18
3. 1. 3 Petice za propuštění Václava Havla	19
3. 1. 4 Další produkce Havlových her v Orange Tree	21
3. 2. Uvádění Havlových her v jiných britských divadlech	26
4. Uvádění Havlových dramát po roce 1989	26
4. 1 Porevoluční situace u nás	26
4. 2 Situace v Evropě	27
4. 3 Situace v USA po roce 1989	27
5. Havel festival	28

5. 1 Základní informace o festivalu.....	28
5. 2 Divadelní inscenace uvedené v rámci festivalu	28
5. 3 Reakce na festival	30
6. Vědecké práce vydané knižně v angloamerické oblasti	33
6. 1 The Silenced Theatre.....	34
6. 2 Critical Essays on Václav Havel	34
6. 3 Mirror Images : a comparsion of the early plays of Václav Havel and Tom Stoppard with special reference to their political aspects	34
6. 4 Václav Havel. A Political Tragedy in Six Acts.....	35
6. 5 Acts of courage: Václav Havel's Life in the Theater	35
6. 6 Czech and Slovak Theatre Abroad: In the USA, Canada, Australia and England	36
7. Havlovy hry vydané v angloamerické oblasti.....	36
Závěr	38
Seznam použité literatury	39
Internetové zdroje	40

Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji percepci dramatické tvorby Václava Havla především ve Spojených státech amerických a ve Velké Británii. Předmětem mého zkoumání je v první řadě, kdy se do těchto kulturních oblastí Havlova dramatická tvorba dostala, a to jednak v tištěné podobě, jednak také v podobě divadelní, čili divadelních inscenací jeho her.

Další předmět zkoumání představují reakce na tyto inscenace, tedy především novinové kritiky a recenze. Cílem mé práce je tedy zmapovat, kde a v jaké době byla Havlova dramata inscenována a také to, jak jim dané publikum porozumělo a jak na ně reagovalo.

Důležitou roli zejména v případě her Václava Havla hrají překladatelé a také samotní režiséři daného představení, proto i jim bude věnován určitý prostor, stejně jako knižním publikacím zabývajícím se osobou a tvorbou Václava Havla.

Další otázka, která se nabízí, se týká percepce Havlovy tvorby jiným publikem než domácím, pokusila jsem se zjistit, nakolik jsou Havlovy hry zahraničními diváky chápány a vnímány jako přínosné. Odpověď jsem dedukovala jak návštěvnosti inscenací Havlových dramát v zahraničí, případně jejich opakovaných uvedení a také z kritických ohlasů.

Východiskem mého výzkumu byly zejména v Evropě dostupné publikace v anglickém jazyce a poté internetové stránky jednotlivých divadel a tiskovin.

1. Havlova tvorba

Dramatickou prvotinou Václava Havla bývá označována jednoaktovka *Rodinný večer* z roku 1960. V Divadle na Vinohradech ji v roce 2000 ve světové premiéře režíroval spolu s *Vernisáží* Jan Burian. O dva roky dříve než *Rodinný večer* však vznikla hra *Život před sebou*, kterou Havel napsal společně s Karlem Bryndou. V roce svého vzniku, tedy roku 1958, byla amatérsky nastudována Divadelním souborem vojenského útvaru. V oficiální premiéře pak v roce 1991 Divadlem Sklep v režii Jiřího Ferdinanda Burdy pod názvem *Mlýny*. *Mlýny* jsou v současné době nejdéle uváděným představením Divadla Sklep a stále jsou v repertoáru.

Spolu s Ivanem Vyskočilem napsal Václav Havel v roce 1961 *Autostop*. V režii Václava Hudečka byl inscenován ve světové premiéře téhož roku v Divadle Na zábradlí. *Motomorfóza*, jednoaktovka, jež je součástí Autostopu, byla samostatně v celosvětové premiéře uvedena v rámci Havel festival v New Yorku v roce 2006.

Rok po Autostopu vzniká hra *Nejlepší rocky paní Hermanové*, kterou Václav Havel napsal společně s Milošem Macourkem. Tentýž rok byla inscenována v Divadle Na zábradlí pod vedením režiséra Jana Grossmana.

Roku 1963 přichází jedno z nejdůležitějších a dnes nejslavnějších Havlových dramát, *Zahradní slavnost*. Ještě téhož roku ji v Divadle Na zábradlí režíroval Otomar Krejča, o rok později došlo k zahraniční premiéře, a to v Schiller – Theater v Berlíně. V českém divadelním prostředí se od převratu hraje takřka neustále, připomeňme slavnou inscenaci *Zahradní slavnosti* v režii Petera Scherhaufera, která se hrála v brněnské Huse na provázku od roku 1990 do roku 2008. V současné době můžeme *Zahradní slavnost* zhlédnout ve Slezském divadle v Opavě, kde měla v režii Rudolfa Tesáčka premiéru na podzim roku 2009.

V roce 1963 vzniká také divadelní hra *Vyšinutá hrdlička* napsaná společně s Radimem Vašinkou. Ve stejném roce ji režíroval Jan Grossman v Divadle Na zábradlí.

V roce 1965 přichází *Vyrozumění*, které téhož roku režíroval v Divadle Na zábradlí opět Jan Grossman. O zahraniční premiéru se tehdy opět postaralo Schiller-Theater v Berlíně a to ještě ten samý rok.

V roce 1968 vznikla *Ztížená možnost soustředění*, jejíž nezapomenutelnou adaptaci vytvořil v roce 1998 režisér Rudolf Tesáček v Divadle Na zábradlí. Premiéry se tato hra však dočkala tamtéž už v roce svého vzniku, a to v režii Václava Hudečka. V roce 1968 si také odbyla svoji zahraniční premiéru, opět v berlínském Schiller-Theater. V tomtéž roce vznikají ještě televizní jednoaktovka *Motýl na anténě*, která byla natočena až v roce 1990 v režii Ladislava Smoljaka, a rozhlasová jednoaktová hra *Anděl strážný*. Ta byla natočena už v roce 1968, v obnovené premiéře poté uvedena v roce 1990 v režii Josefa Melče. V roce 1971 vznikají *Spiklenci*, kteří si na premiéru v domácím prostředí museli počkat až do roku 1992, kdy je uvedlo Divadlo na tahu v režii Andreje Kroba. V roce 2008 je uvedlo také Západočeské divadlo v Chebu v režii

Filipa Nuckollse. Zahraniční premiéra se odehrála už v roce 1974 v Theater der Stadt Baden-Baden.

V roce 1972 přichází Havel s divadelní hrou na motivy Johna Gaye *Žebrácká opera*. O její domácí premiéru se postaralo opět Divadlo na tahu v režii Andreje Kroba, a to v roce 1975. V zahraničí ji poprvé uvedli v roce 1976 v Teatro Stabile v Terstu.

Rok 1975 je rokem vzniku dvou Havlových dramát, *Vernisáže* a *Audience*. První z nich byla v domácím prostředí uvedena roku 1976 Divadlem na tahu v režii Andreje Kroba. Druhá jednoaktovka, *Audience*, první Havlova autobiografická hra, se u nás hrála až roku 1990 v Činoherním klubu v režii Jiřího Menzela, v soukromé premiéře však už roku 1976 opět Divadlem na tahu v režii Andreje Kroba. *Audience* je také první Havlova hra, v níž se objevuje postava bývalého dramatika Vaňka, kterého můžeme označit za jakýsi Havlův divadelní autoportrét. Obě hry měly zahraniční premiéru v roce 1976 v Burgtheater Vídeň. O rok mladší než *Vernisáž* a *Audience* je *Horský hotel*, kterého se u nás opět ujal Andrej Krob a Divadlo na tahu v roce 1991. V zahraničí se poprvé představil v roce 1981 v Burgtheater Vídeň. Tamtéž se v roce 1979 uskutečnila premiéra *Protestu*, jednoaktovky z roku 1978, která měla domácí premiéru roku 1989 v režii Hany Kofránkové.

Z roku 1983 pochází divadelní jednoaktovka *Chyba*, jejíž celosvětovou premiéru hostil v roce 1983 Stadstheater ve Stockholmu. V domácím prostředí byla uvedena poprvé až v roce 1992 v Divadle Rokoko v režii Petra Hrušky. Rok na to vzniklo *Largo desolato*, poprvé uvedené v roce 1985 v Burgtheater Vídeň, v domácí premiéře uvedené roku 1990 v Divadle Na zábradlí v režii Jana Grossmana.

Z roku 1985 je divadelní hra *Pokoušení*, premiérově uvedena v Burgtheater Vídeň v roce 1986, v domácí premiéře pak roku 1990 v Divadle J. K. Tyla v Plzni v režii Jana Buriana. V soukromé premiéře byla uvedena už roku 1988 Divadlem na tahu a režisérem Andrejem Krobem.

Asanace vznikla roku 1987, domácí premiéru režíroval v Realistickém divadle Karel Kříž v roce 1990. V zahraničí se hrála roku 1989 v Schauspielhaus-Kleineshaus v Curychu.

Roku 1988 vznikla pro scénický časopis Rozrazil hra *Zítřka to spustíme*, jejíž televizní adaptace v režii Viktora Polesného pochází z roku 1992.

Zatím nejnovější drama *Odcházení* z roku 2007 se dočkalo české premiéry rok na to v režii Davida Radoka v Divadle Archa. Zahraniční premiéra se uskutečnila v londýnském Orange Tree Theatre v režii Sama Walterse v témže roce jako u nás.

2. Havlova tvorba na půdě Severní Ameriky

Při zkoumání Havlovy tvorby na americké půdě se budu nejdříve věnovat Spojeným státům americkým a poté Kanadě.

2. 1 Havlova tvorba na území Spojených států amerických

Ve Spojených státech amerických se o uvedení divadelních her Václava Havla zasloužili především Jarka M. Burian a Joseph Papp.

2. 1. 1 Jarka M. Burian

Vůbec poprvé představil dramatickou tvorbu Václava Havla americkému publiku Jarka M. Burian (celým jménem Jaroslav Marsano Burian), a to na State University of New York v New Yorku už v prosinci roku 1966. Jednalo se o hru *Vyrozumění* (angl. *The Memorandum*). V překladu Very Blackwell ji předvedlo Richardson Hall Studio Theatre právě v režii Jarky M. Buriana.

Tamní noviny komentují tuto událost takto: „Burian se důvěrněji seznámil s *Vyrozuměním* v loňském roce, když v Československu přednášel, zhlédl tuto hru a osobně se setkal s jejím autorem. Popisoval Havla jako „mladého muže typu amerického fotbalisty“, který byl dramaturgem v Divadle Na zábradlí, repertoárním divadle v Praze.“¹

Jarka M. Burian byl potomkem československých občanů, ale Československo poprvé navštívil až v roce 1965. Při této návštěvě se setkal s Václavem Havlem a začal se zajímat o jeho dramatickou tvorbu. Napsal několik studií o soudobém divadle v Československu, například *Theatre in Czechoslovakia: Reflections of a Participating Visitor* (Divadlo v Československu: Reflexe zúčastněného diváka), *Post-War Czech Drama* (České poválečné drama), *Václav Havel: From Playwright to President, Notes*

¹ BOŘKOVEC, Věra (ed.): *Czech and Slovak Theatre Abroad: In the USA, Canada, Australia and England*. Columbia University Press: 2007, s. 11.

and Recollections (Václav Havel: Od dramatika k prezidentovi, poznámky a vzpomínky).²

2. 1. 2 Public Theater a Joseph Papp

V New Yorku se *Vyrozumění* inscenovalo až o dva roky později, tedy roku 1968. Zasloužil se o to Joseph Papp v Public Theater, kde se později hrály i další Havlovy hry. V květnu roku 1968 se Václav Havel vydal do New Yorku a premiéru *Vyrozumění* tu zhlédl. Joseph Papp v té době zastával funkci uměleckého šéfa Public Theater teprve jeden rok. Jako hlavní cíl si při svém nástupu vytyčil hledání nových autorů a inscenování nových her. Již roku 1966 upozornil Pappa jeho kamarád a londýnský kritik novin *The Times* Henry Popkin na mladého dramatika Václava Havla, dramaturga Divadla Na zábradlí, jehož hra *Vyrozumění* by Pappa mohla zajímat. Překladatelka Vera Blackwell zaslala Pappovi kopii hry a bylo rozhodnuto.

Manželka Josepha Pappa o manželově vztahu k *Vyrozumění* říká: „Jelikož žil za éry McCarthyho, Joe rozuměl této hře velmi dobře. Neměl problémy nacházet spojitosti a velmi dobře rozuměl tomu, o čem ta hra vlastně je.“³

Originální jazyk *ptydepe* používaný ve *Vyrozumění* s sebou při inscenování v anglickém jazyce samozřejmě mohl nést určité problémy. Vera Blackwell proto napsala Pappovi dopis s upozorněním, v němž mimo jiné píše: „Nevím, jestli jsem Vám někdy řekla, že měl Havel problém s režimem. Začalo to v době, kdy měl přijet do New Yorku společně se mnou minulý červen – když mu byl jeho pas odejmut – a od té doby se to zhoršuje. Divadlo Na zábradlí je opatrné s obnovením jeho smlouvy. Všechny jeho žádosti o vycestování obchodně do zahraničí byly zamítnuty. Byl vyšetřován policií 48 hodin v kuse, dost rázně, jak jsem slyšela. Takže, jinými slovy, vše, co pro něj můžeme udělat v rámci publicity v zahraničí, by mohla být jen přirozená reakce na objevení mladého spisovatele se značným talentem. To by se mohlo ukázat doslova život zachraňující snahou.“⁴

Papp obratem napsal Havlovi žádost o svolení k inscenování *Vyrozumění* v sezóně 1967 a spolu s tím také pozvání k návštěvě New Yorku. Probíhala Pappova první

² STEHLÍKOVÁ, Eva – ŠEBESTA, Václav: Jarka M. Burian. Staženo z: <www.divadlo.cz/art/clanek.asp?id=9665>. 2. 4. 2010.

³ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 88.

⁴ Tamtéž.

sezóna v divadle Public Theater a režie Havlovy hry se měl ujmout on sám. *Vyrozumění* bylo nakonec v Public Theater jeho druhým počinem, prvním byla moderní verze Hamleta. V lednu 1967 pak Papp píše Havlovi: „Jsme velmi rádi, že brzy bude dosaženo dohody o prezentování vaší hry *Vyrozumění*... Nevyčíslitelnou cenu by pro nás měla případná dohoda o Vašem příjezdu sem k nám během finálních zkoušek před premiérou. Vlastně doufáme v to, že by Vás mohl doprovodit Jan Grossman. Slyšeli jsme mnoho o Vašem excelentním divadle a rádi bychom poznali jeho klíčové umělce.“⁵

Havel ve své odpovědi uvedl, že je velmi potěšen zájmem o svoji hru a že by se velice rád účastnil zkoušek i premiéry *Vyrozumění*, společně s Janem Grossmanem. Později, v prosinci roku 1967 píše Papp Havlovi: „Začínám do vaší hry přikládat svoje myšlenky. Velice by mi pomohlo, kdybyste mi mohl poslat nahrávku, kazetu nebo záznam toho, jak bylo *ptydepe* mluveno ve vaší československé inscenaci. Samozřejmě bych tuto nahrávku použil pouze jako vodítko, mám k tomu ještě své nápady. Moje myšlenky v tuto chvíli vedou k představě pokusit se reprodukovat československou scénu, raději než ji ignorovat nebo ji udělat po americku. Zatímco my tady v USA zajisté nemáme nedostatek byrokratických postupů, struktura, tón a nádech Vaší hry jsou velmi, velmi výjimečné, a kdybychom to mohli nějakým způsobem obrodit, mohlo by to apelovat na naše publikum.“⁶

Papp se tedy s problémem ohledně specifičnosti dané hry a jejího jazyka obrátil přímo na jejího tvůrce. Havel mu odpověděl: „*Ptydepe* by mělo být vyslovováno takovým způsobem, aby znělo jako existující jazyk, ale neneslo žádnou podobnost s jakýmkoliv konkrétním jazykem. Bylo by například dobré, kdyby připomínalo slovanské jazyky. Jeho výslovnost by měla být prezentována herci bez obtíží, měli by tímto jazykem mluvit přirozeně a plynně, ale nemělo by to asociovat nic konkrétního. Co se týče této hry, celkově pro československé publikum se nejedná o pouhou satiru byrokracie, ale, jak jsem plánoval, lidé v tom nacházejí metaforu dalších událostí, problémů a postojů z nedávné historie naší země. To samozřejmě nemůže být přeloženo přesně do americké zkušenosti, vaše publikum má poněkud jinou realitu. Nicméně věřím, že by bylo dobré, kdyby se ve vaší zemi našla nějaká širší a hlubší analýza

⁵ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 89.

⁶ Tamtéž.

sociálních problémů. Ptydepe by nemělo znít jako bláznivý nápad nějakých pedantických byrokratů, ale spíše jako symbol vědecko-ideologicko-frazeologického systému, které jsou tu proto, aby sloužily lidem, ale které na místo toho lidi zotročují a terorizují.“⁷

2. 1. 3 Havlova návštěva v USA

Z navázané korespondence vzniklo přátelství. V dubnu roku 1968, krátce po premiéře *Ztížené možnosti soustředění*, odlétají manželé Havlovi do New Yorku. Na své cestě se ještě zastavili ve Francii, kde strávili nějaký čas se členy tamější komunity emigrantů. V té době byl západ v jakési agónii změn, které Havel poznal na vlastní kůži. V den, kdy přijeli do Paříže, byly imigrační bariéry mezi východem a západem rozvolněny a mezitím došlo na pařížských univerzitách ke studentským bouřím a generální stávce. Ani v New Yorku nebyl zrovna klid, rok 1968 v USA byl rokem významných událostí: vražda Martina Luthera Kinga, studentské protesty proti válce ve Vietnamu, hnutí hippies, hudba Boba Dylana a další.

Havla si z té doby vybavuje manželka Josepha Pappa Gail Papp ve zvonových kalhotách, světlém rolákovém svetru a s jiskrou v oku.

Havel zanechal mezi umělci v Public Theatre velmi silný dojem, například herečka Olympia Dukakis, která hrála ve *Vyrozumění*, na něho vzpomíná: „Byl atraktivní, okouzlující a plachý, jeho obličej zářil vlídností. Byl příjemný, velkorysý a povzbuzující. Byl skvělý k našemu obsazení, a já si nejsem jistá, že jsme si to zasloužili.“⁸ Celý soubor byl dle výpovědi herečky dojatý Havlovým porozuměním.

V New Yorku se Havel setkal s Milošem Formanem. Klaus Juncker, Havlův vydavatel, se k němu také připojil v New Yorku. S Junckerem začal Havel spolupracovat už v roce 1964, když za ním přijel ze západního Německa do Prahy jako literární agent nakladatelství Rowohlt Verlag s nabídkou zastupování Havla při vydávání jeho knih v západní Evropě. Havel souhlasil a Juncker jej zastupoval až do roku 1989. Události kolem návštěvy Havla v New Yorku komentoval takto: „Oslavovali jsme Vaškův americký úspěch v New Yorku svou vlastní cestou, každý

⁷ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 90.

⁸ Tamtéž, s. 92.

večer jsme šli do divadla, viděli jsme premiéru Vlasů a také inscenaci Všichni moji synové od Arthura Millera.“⁹

Havlův pobyt v New Yorku trval tři týdny, Juncker zůstal pouze týden. Do Havlova pobytu zasáhla jedna velice důležitá událost, 4. dubna byl v Tennessee zavražděn Martin Luther King. Následně byla v Central Parku zorganizována demonstrace za občanská práva, které se zúčastnilo více než sto tisíc lidí. Havel a s ním i Juncker odložili svůj odlet a přidali se k ostatním autorům a divadelníkům, aby podpořili demonstraci proti segregaci a k počtě Kingovy památky. Juncker k této době dodává: „Pro Václava to byl úplně jiný svět. O dost větší. Zanechalo to v něm velmi silný dojem.“¹⁰

V květnu Havel odcestoval z New Yorku do Londýna, kde poskytl rozhovor BBC. V tomto rozhovoru prý předpověděl větší svobodu své země. Rozradostněn se vrátil do Československa na konci června, kdy ještě netušil, že se jednoho dne bude zpětně dívat na právě prožité týdny v zahraničí jako na ty nejšťastnější ve svém životě. Opět v Praze píše dopis Pappovi, ve kterém mu velmi děkuje za jeho inscenaci Vyrozumění a za všechno, co pro ni udělal. „Myslím si, že New York je ohromující, jsem tímto městem opravdu uchvácený. Nikdy Vám nepřestanu ze srdce děkovat, bez Vás bych neměl šanci to všechno vidět. Bylo to všechno pro mě tak neuvěřitelně zajímavé, často na ty nádherné dny myslím. Ten fakt, že moje hra byla prezentována tak daleko od země, kde vznikla, a s takovým porozuměním, mne fascinuje. Byl bych Vám velmi vděčný, kdybyste mi příležitostně napsal pár řádků o produkci, o tom, jak publikum reaguje na představení, co si o tom lidé myslí a jak dlouho se to hraje,“¹¹ píše Havel.

Přátelství mezi Josephem Pappem a Václavem Havlem trvalo až do Pappovy smrti v roce 1991. S Pappem Havla spojovala nejen láska k divadlu, ale i podobné životní osudy, oba v mládí pracovali v podřadných pozicích, Papp například jako leštič bot nebo lodní úředník. A oba se stali divadelníky tím, že „prostě dělali divadlo“.

⁹ ROCAMORA, Carol: Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater. Manchester: 2005, s. 93.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž, s. 94.

2. 1. 4 Premiéra Vyrozumění

K americké premiéře *Vyrozumění* došlo 23. 4. 1968. V roli Josefa Grosse se představil Paul Stevens, v dalších rolích pak John Heffernan, Olympia Dukakis a Raul Julia. V dobovém tisku označuje recenzent Clive Barnes *Vyrozumění* za „vtipnou, zábavnou, aktuální a lehkou politickou satiru“¹². Barnes chválí hru pro její použití uměle vytvořeného jazyka jako metafor, která „přesně reprezentuje politické systémy zatlačující lidi bez úcty k lidským hodnotám.“¹³ Barnes také odkazuje k popularitě *Vyrozumění* v Československu jako ke znamení pozitivní změny, vycházející z „ideologické oblevy východního bloku“. Rozpoznává také Havlův styl satiry přesahující národní a politické hranice. Recenzent dále pokračuje: „Vášnivý zájem hry o individualitu, lidskou bytost, obsahuje sociální kritiku, která by za určitých dob nebyla tolerována... Také nesmíme zapomenout, že *Vyrozumění* má v sobě poselství stejně tak pro nás jako i pro východní Evropu, protože koncept, v němž každý lidský tvor je cennější než jakákoliv byrokratická organizace, která ho kontroluje, není irelevantní pro naši vlastní paternalistickou společensky strukturovanou společnost. *Vyrozumění* pracuje na vyšší než této úrovni.“¹⁴

Podle autora článku však „publikum nepotřebuje žít v komunistickém režimu, aby cítilo polechtání Havlových jízlivostí, stačí zažít odcizení uprostřed vědecké, digitalizované společnosti“ a Havlovým terčem je „mechanizace lidskosti“¹⁵.

2. 1. 5 Získaná ocenění

Po své návštěvě New Yorku byl Václav Havel oceněn prestižní cenou Obie za nejlepší zahraniční hru. Tato cena je udělována od roku 1955 novinami *The Village Voice* a je určena newyorským divadlům a divadelním skupinám. Joseph Papp přijal cenu Obie Havlovým jménem a slíbil, že ji předá osobně. Tento svůj slib nakonec také splnil, ale až o mnoho let později.

V témže roce dostal Havel také Rakouskou Státní cenu za evropskou literaturu, což stvrdilo jeho status mezinárodně uznávaného dramatika. Po Havlovi získali tuto

¹² BARNES, Clive: Theater: The Memorandum. Staženo z: <www.time.com/time/magazine/article/0,9171,902207,00.html>. 2. 4. 2010.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ ROCAMORA, Carol: Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater. Manchester: 2005, s. 92.

¹⁵ BARNES, Clive: Theater: The Memorandum. Staženo z: <www.time.com/time/magazine/article/0,9171,902207,00.html>. 2. 4. 2010.

cenu také například Eugène Ionesco, Sławomir Mrożek, Harold Pinter, Pavel Kohout či Milan Kundera.

2. 2 Uvedení Havlových dramát na území Kanady

Na území Kanady najdeme dvě důležitá města, co se produkce Havlovy tvorby týče, jsou jimi Vancouver a Toronto.

2. 2. 1 Havlova tvorba ve Vancouveru

Ve Vancouveru Havlova tvorba zaujala zejména v Kitsilano Theatre. V roce 1984 tu byla uvedena jednoaktovka *Protest*, a to stejně jako při své premiéře spolu s o rok mladší hrou *Atest* Pavla Kohouta. Komentátor vancouverského rádia poznamenal k tomuto Havlově dramatu: „Protest řeší univerzální otázku, zda by člověk měl obětovat své politické a sociální přesvědčení k vytvoření pohodlí a jakémusi smíření, nebo jestli by se měl dát obtížnou cestou zachování své bezúhonnosti a vysoké ceny svého lidství.“¹⁶ Jiný vancouverský kritik shrnul to, co se zdálo být „hamletovským problémem“ celé hry: „Podepsat či nepodepsat.“¹⁷

V roce 1988 byla v Kitsilano Theatre uvedena další hra Václava Havla, tentokrát *Ztížená možnost soustředění* v překladu Very Blackwell. Divadelní kritik vancouverských novin *Vancouver Sun* komentoval hru jako „zábavnou a rozvratnou“: „Aniž bych to plně pochopil, řekl bych, že nenapodobitelná směsice smíchu oproti temnému pozadí a vážným výrokům udělala bez mrknutí oka to, co je charakteristické pro český humor.“¹⁸

O čtyři roky později, tedy roku 1992, uvedlo totéž divadlo Havlovu *Žebráckou operu*. Anglická verze vycházela z překladu Josefa Skály a Kico Gonzalez-Risso, kteří se rovněž podíleli na režii hry. Po celou dobu uvádění bylo Kitsilano Theatre vyprodané. V tisku se také objevily bouřlivé reakce, což dokazují titulky některých článků, například „Březen je český měsíc“, „Kits divadlo opět oslňuje“ nebo „Protest osvětlený svíčkami“, což je slovní hříčka odkazující k akci Amnesty International se světlem svíčky, která probíhala ve stejnou dobu jako uvedení Havlovy hry.

¹⁶ BOŘKOVEC, Věra (ed.): *Czech and Slovak Theatre Abroad: In the USA, Canada, Australia and England*. New York: 2006, s. 46.

¹⁷ Tamtéž, s. 46.

¹⁸ Tamtéž, s. 48.

Dalším důležitým divadlem ve Vancouveru je Theatre Around The Corner (Divadlo za rohem). V roce 1990 tu byla uvedena *Žebrácká opera* v režii Josefa Skály, o rok později *Audience* režírovaná Pavlem Křížem.

2. 2. 2 Havlova tvorba v Torontu

Jak již bylo řečeno, druhým významným ohniskem uvádění Havlových dramát v Kanadě je Toronto. Tady bylo na konci roku 1969 několika českými a slovenskými emigranty založeno Nové divadlo. Při jeho zrodu stál například Adolf Toman, absolvent režie a herectví na DAMU. Nové divadlo bylo a je nejdéle existující československá kulturní instituce v severní Americe. Funguje dodnes a produkuje v průměru tři hry za sezónu. Některé hry hráli dokonce v češtině, například Havlovu *Zahradní slavnost*, která měla svoji kanadskou premiéru právě v Novém divadle v roce 1979. V roce 1981 tu byla uvedena Havlova *Vernisáž*, o sedm let později ještě *Pokoušení*.

2. 3 Televizní skupiny v angloamerické oblasti

V sedmdesátých letech se v angloamerické oblasti dostaly do úzké spojitosti s divadlem vznikající televizní skupiny, které začaly působit v několika městech, jako byly Ontario, Ottawa, Kitchener či Toronto. O něco později se přidala také města Guelph a Londýn. Tyto skupiny začaly produkovat televizní záznamy divadelních inscenací. Ontarijská skupina z města Kitchener, kde působili Vladimír Bubák a Jan Uhde, vytvořila mimo jiné televizní záznam Havlovy *Audience*.

3. Havlova tvorba ve Velké Británii

Co se Velké Británie týče, hlavní pole působnosti zde samozřejmě zaujímá Londýn. Právě tam sídlí bezesporu nejdůležitější divadlo uvádějící hry Václava Havla až do dnešní doby, kterým je The Orange Tree Theatre. Od roku 1977 tu bylo uvedeno deset jeho her, což je více než ve kterémkoliv jiném divadle na světě. Jako první tu byla uvedena *Audience* v překladu Very Blackwell. Uvádění Havlových her v Orange Tree Theatre je v této práci věnována samostatná kapitola.

3. 1 The Orange Tree Theatre

Až za jakési kmenové divadlo Václava Havla v angloamerické oblasti můžeme označit londýnské Orange Tree Theatre, otevřené poslední den roku 1971 v době

rozkvětu tzv. alternativních divadel. V roce 1977 bylo divadlo umístěno v malinkatém sále se 102 sedadly nad hospodou Orange Tree, v Richmondu na předměstí Londýna.

Milan Kocourek v článku *Czech Theatre in London*¹⁹ vysvětluje, jak k Havlovým hrám vlastně toto divadlo přišlo. Umělecký šéf divadla a také jeho spoluzakladatel Sam Walters si prý v roce 1976 v magazínu *Index on Censorship* všiml textu *Audience*. Téhož roku v telefonátu upozornil Walterse jeho kolega na další Havlovy hry, *Audience* a *Vernisáž*, které v té době také vyšly v *Index on Censorship*. Walters okamžitě kontaktoval Peggy Ramsey, britskou agentku, které Klaus Juncker poslal Havlovy hry. Vera Blackwell, překladatelka Havlových dramat, právě pracovala na překladu pro rádio. Blackwell dala práva Waltersovi k produkci v Orange Tree Theatre v únoru roku 1977.

Walters vzpomíná na dobu, kdy se mělo začít zkoušet, takto: „Charta 77 se rozletěla po světě, a jako jeden z jejích prohlášených mluvčích, Václav Havel byl stále na hlavních stránkách novin. Česká Charta byla velkou politickou zprávou doby, a náš autor se náhle stal nejznámějším dramatikem na světě.“²⁰ A tak se Walters rozhodl přidat *Vyrozumění* do programu divadla, ačkoliv už bylo prezentováno v rádiu BBC i v televizi. *Vyrozumění* muselo mít svoji premiéru i na divadelních prknech. Walters ještě dodává: „Ta hra mne zajímala. Když mi došlo, co se děje v Československu, byla to ta nejrozumnější věc, kterou šlo udělat. Naším vlastním malým způsobem jsme se stali fanoušky a bojovníky. A tak jsme měli tři měsíce, kdy jsme se stali hodnými Havla.“²¹

3. 1. 1 První inscenace Havlových her v divadle Orange Tree

Audience a *Vernisáž* byly uvedeny 18. února 1978. Režie se ujal Anthony Cornish, Vaňka ztvárnil v obou hrách Gordon Reid. Obě hry se dočkaly velmi silných ohlasů, v *Morning Star* byly uveřejněny tyto reakce: „Zaujmut morální postoj nad osobou Václava Havla, uvězněného českého spisovatele, je tak snadné a nevyhnutelné, že dokonalost jeho jednoaktovek *Audience* a *Vernisáž* v Orange Tree Theatre se zdá být až podezřelá. Ale musí být řečeno, že dělá z většiny, nikoliv ze všech našich politických

¹⁹ Vyšlo jako součást sborníku *Czech and Slovak Theatre Abroad: In the USA, Canada, Australia and England*. New York: 2006.

²⁰ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 355.

²¹ Tamtéž, s. 356.

her to, že vypadají omšele, opotřebované... pro jeho schopnost vidět situace humanisticky a ironicky, ze všech stran.“²²

3. 1. 2 Waltersovo Vyrozumění

O měsíc později, 20. března 1978, mělo premiéru *Vyrozumění*, uvedené v režii Sama Walterse. V hereckých rolích se představili Roger Swaine, John Challis, John Baddely a Paddy Ward. Jeden z kritiků reagoval na *Vyrozumění* takto: „Malinké divadlo našlo sama sebe tak natěsno naplněné, jak požární předpisy a potřeba prostoru pro hereckou akci jen dovolí; byla tu také stezka zklamaných patronů divadla po celých schodech dolů do baru.“²³ Další z kritiků reflektoval: „Premiéra *Vyrozumění* v Orange Tree... vypadala jako sešlost kritiků. Ne méně jak dvacet sedadel bylo rezervováno pro kritiky, zahrnujíc tak majestátní osoby jako Bernard Levin či Kenneth Tynan. Děsivý zážitek pro herecké obsazení, které muselo být ohlušeno tikajícími mozky kritiků. Pokud se dostanete dovnitř, vřele doporučuji vidět tento důležitý a příjemný kousek. Ale buďte připraveni na dlouhou frontu – kolem stovky lidí nebylo při premiéře vpuštěno dovnitř.“²⁴

Premiérovou noc *Vyrozumění* si pamatuje velmi živě také samotný Sam Walters: „Spousta kritiků přišla na premiéru do toho malinkatého divadelního klubu. Pomyslel jsem si: to není fér, neměli jsme předpremiéru, dokonce jsem ani nezorganizoval žádnou hudbu k představení. Takže jsem pobíhal kolem a vybral hudbu Eric Sari. Kritici byli milí, ačkoliv na premiéře šlo všechno tak špatně, já jsem seděl u dveří s nehty zarytými do paže mé ženy a myslel jsem si: nemohu se dívat na druhou půlku. A tak jsem se neřínal, byl jsem tak naštvaný. Jeden herec zapomněl přinést jeho požární hasicí přístroj, herečka zapomněla tašku jídla – takovéto věci – a další herec zapomněl slova a já jsem se cítil více zodpovědný, než se někdo cítí normálně, díky Havlově situaci a protože diváci ani kritici neznali tuto hru... a mezitím se to všem líbilo.“²⁵

Reakce na *Vyrozumění* byly opravdu nadšené, což dokládá i kritika z londýnských *The Times*, jejímž autorem je Irving Wardle: „Prorocká kvalita jeho satiry, jednou klasifikována jako absurdní, ale dlouhou dobu přehlížená nesmyslnou zločinností

²² ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 356.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž, s. 356 – 357.

českého života, je známkou klasiky. Týkající se stejnou měrou byrokratické nelidskosti Východu a Západu, všechno je skryté v mýtu o zvládnutí boje vedoucího s umělým novým jazykem... Příběh je velmi silnou prací krajana Kafky, a každý si dovede představit, jak to mohl začít: „Někdo musí lhát o Josefu K., pro jedno pěkné ráno, kdy našel sám sebe vyhozeného z práce.“ Ale je to Kafka a úžasné vtipy a mistrovství matematického stylu. Satira mechanistického myšlení, to je samo o sobě překrásná mašinérie, obsahující nic než nezbytně fungující části.“²⁶

3. 1. 3 Petice za propuštění Václava Havla

V říjnu 1977 byl Václav Havel odsouzen na 14 měsíců podmíněně za poškozování zájmů republiky v cizině. Během uvádění prvních dvou Havlových her bylo v Orange Tree Theatre sesbíráno přes 1200 podpisů lidí z publika na petici, která volala po Havlově propuštění. Počet podpisů představoval 75% z celého publika. Mezi podepsanými byli například kritici Kenneth Tynan a Bernard Levin, dále pak Michael Billington či Irving Wardle. Delegace z divadla, ve které byli Sam Walters a Tom Stoppard, se pokusila doručit petici na Českou ambasádu v Kensington Palace Gardens dne 14. dubna 1977. Sam Walters to popisuje takto: „Zazvonili jsme na zvonek na dveřích na ambasádě, ale ten muž, co nám odpověděl, držel ramena vysoko nad svojí hlavou, takže jsme mu tu petici nemohli dát.“²⁷ Nezastrašení šli demonstrující místo toho vchodem od vízové kanceláře. Tudy se mohli dostat dovnitř, ale nedošli moc daleko. Když byli na chodbě, nějaká žena jim zastoupila cestu a řekla, že nemohou jít dál, že je kancelář zavřená. Oni jí odpověděli, že zavírací doba je až v jednu hodinu a že je teprve tři čtvrtě na jednu, ale to ona odmítla. Nakonec dali petici do schránky na poštu. V budově divadla Orange Tree pak na zdech u schodiště vyvěsili výstřižky o tom, co se děje v Československu. Orange Tree Theatre se tak stalo něčím jako centrem po Čechy, krom toho přišlo do divadla také velké množství slavných lidí. Stejně jako Benning zůstal i Walters ve své věrnosti Havlovi neochvějný.

Během oněch „tří měsíců Havla“ přidal Walters do programu divadla další element – dokumentární drama *Daleká země*, jehož název se vztahuje k výroku Chamberleina z roku 1938, kdy prohlásil, že „nemohou vést válku nad Československem, protože je to daleká země, o které toho ví málo.“ Tuto hru sestavila

²⁶ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 357.

²⁷ Tamtéž, s. 358.

Vera Blackwell spolu s herečkou Veronicou Hyks a dramatikem Jeremy Paulem. Drama poskytovalo divákům původní informace o Pražském jaru a sovětské invazi v srpnu 1968. Také chtělo vysvětlit, proč byly Havlovy práce zakázány a popsat události vedoucí k jeho uvěznění jakožto předního signatáře Charty 77.

Na Havlovo uvěznění myslelo jak publikum, tak i kritici. Alan Franks napsal článek pro londýnské *The Times* s názvem *Jen další jméno na českém listě*, kde se vyjádřil ke snaze divadla Orange Tree: „Ironie toho všeho se neskýtá pouze ve ztrátě Václava Havla. V horním pokoji v hospodě v předměstí střední třídy v Londýně publikum u kasy podepisuje petici stěžující si na českou ambasádu kvůli Havlovu zatčení... Nemají co ztratit načmáráním svého jména na papír, možná pouze kromě smyslu jejich vlastního politické netečnosti. Muž ve hře mohl ztratit všechno, svobodu a živobytí, které si zvládl udržet balancováním na čáře strany mnoho let od invaze Rusů roku 1968. Další ironií, kterou by si Havel užil, je přítomnost českého filozofa Julia Tomina na představení. Oba dva jsou čelními představiteli hnutí Charta 77, a kdyby nebylo pokračujícího obtěžování na Tominových seminářích v Praze, možná by teď nebyl čerstvě izolovaný v Oxfordu, jenom hodinu cesty od této hořké připomínky toho, co se děje doma... Jaký efekt tedy naše svobodně dané podpisy budou mít, je nejisté. Ale jak řekl Stephen Lukes v těchto novinách před týdnem, je lepší žít ve světě, ve kterém mají marná gesta své místo, než ve světě, kde jej nemají. Tak jako esej na mravní přesvědčení Havlovy hry (Protestu) není nic než marný.“²⁸

V roce 1980 obdržel Walters Havlovu hru *Protest*. Předveden byl spolu s hrou *Atest* Pavla Kohouta v režii Geoffreyho Beeverse. Premiéra se konala 19. září 1980. Michael Billington v *Guardian* popisuje obě hry mimo jiné jako „převážně o břemenu zbabělosti“. Recenzent tu píše: „Havel, nyní odpykávající si čtyř a půl roční trest ve vězení, ví, o čem mluví. Ale neobyčejné na této osvěžující satíře je to, že není snadné odsoudit kroutícího se Staňka. Robert McBain v roli Staňka podává oslnivé předvedení morálně hadího muže vystupujícího jako liberalista, zatímco Vaněk v podání Franka Mooreyho vypadá bohužel mlčenlivě. Havlova hra je klasickým svědectvím

²⁸ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 359-360.

o zbabělosti, která může být vztažena na jakoukoliv společnost. Kohout je očividnější, lokalizovaná ostrá kritika na bojácnou byrokracii.“²⁹

Také při uvádění Protestu připravil Walters doprovodný odpolední program, tentokrát to byla sestavená dramatizace o VONS, tedy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, založeného v Československu na konci dubna roku 1978 skupinou signatářů Charty 77. Při této příležitosti četli herečka Peggy Ashcroft, kritik Bernard Levin, dramatik James Saunders a Tom Stoppard úryvky z Havlovy knihy *Moc bezmocných*. Walters na tuto příležitost vzpomíná takto: „Někdo řekl: Počkej chvíli, Same, to je trochu moc. Budou už z Havla otrávení. Ale co, on byl ve vězení, takže mi přišlo správné dělat to, co dělám. Myslel jsem si, že jeho hry jsou dobré, a navíc jsem věřil tomu, že je podceňován jako dramatik. Protože je to disident, lidé mu jako dramatikovi nevěnují tolik pozornosti.“³⁰

Walters proto pokračoval ve svém úsilí, znovu posbíral přes osm set podpisů na petici proti Havlově zatčení, tentokrát volali po propuštění Havla i Kohouta, jehož hry začaly být v Orange Tree hrány. Text petice zněl takto: „My, níže podepsaní, na vás apelujeme za vynikajícího dramatika Václava Havla a jeho spollečníky, uvězněné od října 1979. Žádáme vás o přimluvu v dosažení jejich propuštění, a tím v setrvání v Helsinské dohodě a Československé Ústavě. Byl by to pozitivní krok od českých autorit, kdyby bylo propuštění těchto vězňů uskutečněno před nadcházející Helsinskou konferencí, která se bude konat v Madridu během listopadu.“³¹

Walters a jeho delegace chtěli předat tuto petici České ambasádě 13. října 1980. Znovu stáli před ambasádou s peticí v ruce. Tentokrát jim bylo prostřednictvím intercomu řečeno, ať pošlou petici poštou.

3. 1. 4 Další produkce Havlových her v Orange Tree

V roce 1978 byla uvedena *Ztížená možnost soustředění* v režii Christie Dickason. Roli Eduarda Humla tu hrál Rio Fanning, premiéra se konala 27. října. V *Guardian* napsal o této inscenaci Michael Billington: „Vynořilo se to jako čilý, humanistický útok na všechno, co omezuje nekonečnou lidskou rozmanitost do důkladně katalogizovaných

²⁹ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 359.

³⁰ Tamtéž, s. 360.

³¹ Tamtéž.

dat. Kenneth Tynan v *The New Yorker* nedávno popsal hru jako předchůdce Stoppardových *Jumpers*... Ale já jsem byl mnohem více upomínán na nepřirozenou spojitost mezi dalšími dvěma divoce odlišnými autory, kterými jsou Kafka a Ayckbourn.“³²

V *Richmond Herald* napsal recenzent: „Byrokracie na západě je tématem mnoha humorných pohanění, mnoha z nich uvolněných, protože si můžeme dovolit, aby to tak bylo. V policejních státech východní Evropy to může být noční můra. Proto je sotva překvapující, že dramata disidentského českého dramatika Václava Havla, více brána tak, aby „bušila“ ven obsah konkrétního byrokratického režimu, sobě vynášejí hrůzné kvality. Vzkaz, konečně doručený Humlem, je jasný: Když přijde na analyzování člověka, láska, přátelství a soucit jsou ty jediné nástroje. Nesmyslná mašinerie, ať už byrokratická nebo mechanická, je zbytečná. Havel sám by mohl z této produkce vytěžit, zavřený tak jak je v daleké zemi, o které nám úspěšně pověděl alespoň trochu.“³³

Při produkci *Ztížené možnosti soustředění* doplnil Walters hlavní program programem odpoledním, a to v podobě čtení *Anděla strážného*, Havlovy rozhlasové hry z roku 1968. Další uvedenou Havlovou inscenací v Orange Tree bylo *Largo desolato* v anglické verzi Toma Stopparda v roce 1987. Režie se ujal opět samotný Sam Walters, v roli Leopolda Kopřivy se představil Geoffrey Beevers. A kritici opět uznali věrnost Orange Tree svému vybranému autorovi v neutěšené situaci. Ve své londýnské premiéře se *Largo desolato* představilo 6. února 1987.

„Češi pravděpodobně vědí o tyranii víc než kteříkoli jiní civilizovaní lidé. Dlouhodobý společník s malichernou vládou Habsburských Rakušanů, kteří vytvořili hrubou verzi totalismu, a jejich dvacetiletá domácí demokracie, která byla nastoupěna nejdříve Nacisty – Rakušany v pikách – a poté Rusy, využívajícími ohavně místní funkcionáře. To je země ťukající na dveře. Tajná policie roste jako pryskyřičník. Václav Havel, sám důvěrně známý jako dlouhodobý vězeň v režimním vězení, je v tradici Haška... a Kafky samotného... Havel, jehož *Largo desolato* se objevilo v malém, ale mocném Orange Tree Theatre, ve verzi dalšího cynického Čecha, Toma Stopparda, napsal velmi důležitou práci, která zraňuje ústa, jež do ní koušou. To je totalitarismus ve formě sonáty, nezměrně provokativní hra, překrásně fungující po celou dobu, a v režii

³² ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 358.

³³ Tamtéž, s. 359.

s dobrou vnímavostí Sama Walterse. Nesnadné? Moc smutné? To je způsob, jak velké množství z největších duší žije (a nejen ve východní Evropě). Je nepravděpodobné, že letos uvidíme ještě lepší hru. Nedokážu si představit, že bychom viděli nějakou, která je důležitější než tato.“³⁴ Tato recenze *Larga desolata* vyšla v *Daily Telegraph*, jejím autorem je Edward Pearce.

V *Time out* se psalo: „Není těžké poznat, co přitahovalo Toma Stopparda k práci Václava Havla, kromě toho, že jsou oba Češi, sdílejí spolu také potěšení v absurdnu, které v žádném případě nepodkopává vážnost jejich záměru. Čas od času jsou přednášeny fráze, slova jedné postavy jsou opakována postavou jinou, postupy jsou opakovány, dokud se z nich nevytvoří světy intenzivních nočních mūr, ve kterých ani akt nepopírání něčeho stačí k odsouzení člověka.“³⁵

V roce 1989 došlo k milému překvapení, když byl Sam Walters oceněn Cestovním spolkem Winstona Churchilla, díky jemuž mohl odcestovat také do Prahy a konečně se s Havlem setkat. Shodou podivných náhod se Walters ocitl v Praze 21. listopadu 1989, tedy přímo v hučícím centru Sametové revoluce. Walters k tomu říká: „Ještě jednou mne Václav Havel vedl v opojném čase. Bez pozvání jsem vpadl na tiskové konference, byl jsem představen při debatách v divadlech, rachotil jsem klíči na Václavském náměstí, a když přijela moje žena, aby mne doprovodila, sešli jsme se s Václavem Havlem v jeho bytě. Omluvil se nám, že byl tak zaneprázdněný, a řekl: Jsme uprostřed revoluce a jsme amatéři.“³⁶

Po svém návratu do Velké Británie naplánoval Walters čtení *Asanace*, obával se, že by to už nemuselo být náležité, v době, kdy v Československu vládla revoluce. Nicméně určil, že se bude hrát. Navíc se obával Havlova rostoucího statutu mezinárodní osobnosti, díky němuž by mohlo chtít uvést tuto hru také jiné divadlo. A tak se 18. září 1990 v Orange Tree Theatre uskutečnila anglická premiéra Havlovy hry *Asanace*, ve verzi Jamese Saunderse a režii Sama Walterse. V roli Bergmana vystoupil Tim Hardy, Alberta ztvárnil Timothy Watson a Janet Key se představila v roli Luisy. Jednalo se o poslední produkci ve starých prostorách. V londýnských *The Times* okomentovali uvedení *Asanace* takto: „Žádný dramatik nikdy lépe nezaujme lepší místo pro

³⁴ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 361.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž, s. 362.

porozumění úřední moci. Ani Nero, jehož dílo se nedochovalo, nebyl nikdy Caligulou uvězněn. Walters přidal závěrečné zabušení na hradní dveře, ale to je schvalující pokynutí pro nejnovější, úžasnou změnu v české historii.“³⁷

Další recenze pochází z *Times Literary Supplement*: „Anglická verze Jamese Saunderse, založená na literárním překladu Marie Winn, dokonale zaujme živými lingvistickými nuancemi, zatímco hamletovská síť osobních vztahů není pouze připomínkou tragických lidských důsledků nemorálního záchvatu moci, ale známkou divadelní universality, a proto, jak Havlova kariéra dokazuje, má zázračně trvající sílu.“³⁸

V roce 1991 se divadlo Orange Tree přestěhovalo do nového prostoru. Walters ale zůstal i nadále věrný Havlovým hrám. V roce 1995 si zopakoval režírování *Vyrozumění*. Proč se rozhodl tuto hru zinscenovat podruhé, sám vysvětluje takto: „Chtěl jsem to udělat znovu v novém divadle, protože je to nádherná hra, a ačkoliv politická alegorie už nebyla více relevantní, přesto to na divadle fungovalo. Je to zábavné a satirické, a když jsem to znovu četl, pomyslel jsem si: existují hry, které netrefí svůj čas a které se pohybují v časech minulých, ale ne tato.“³⁹

Waltersova premiéra druhého *Vyrozumění* měla premiéru 28. března 1995, tentokrát s Davidem Allisterem v roli Grosse, Johnem Baddeleyem v roli učitele ptydepe a Victorii Hamilton v roli Marie. Michael Billington napsal ve své recenzi pro *Guardian*: „Nejtrvalejší hra Václava Havla, *Vyrozumění* z roku 1965, obdržela uvítání svého nového uvedení v Orange Tree Theatre v Richmondu, které se už po dvě dekády chová k tomuto autorovi téměř jako k domácímu. Jedná se, krom jiných věcí, o jako žraločí zuby ostrý útok na kancelářskou politiku, který napsal člověk, jenž se nyní zdá polapený otupující politikou prezidentské kanceláře.“⁴⁰

V londýnských *The Times* se vyjádřil Jeremy Kingston: „Napsána a produkována v roce 1965, když její autor, Václav Havel, byl relativně svobodný muž; poprvé uvedena ve své zemi o dvanáct let později, když byl umístěn do domácího vězení, tato slavná hra je ožívována v době, kdy se zdá, že je její autor opět vězněn, ačkoli nyní

³⁷ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 362.

³⁸ Tamtéž, s. 362- 363.

³⁹ Tamtéž, s. 363.

⁴⁰ Tamtéž.

v roli prezidenta své země. Sametová revoluce dává důležitou hodnotu slovům mluveným písáčkou Marií, jedinému slušnému charakteru ve hře...: Věřím, že když člověk neztratí cestu, pravda musí na konci vždy vyjít najevo.“⁴¹

V roce 2003, k počtě vyvrcholení Havlova prezidentování, Walters produkoval jeho *Žebráckou operu*. Režie se ujal Geoffrey Beevers, který ji inscenoval v překladu Paula Wilsona. Hlavní role ztvárnili Bruce Alexander, Howard Saddler a David Timson. Premiéra se uskutečnila 19. ledna 2003. Kritici chválili věrnost Orange Tree Havlovi stejně tak jako navštěvovali tuto inscenaci. Michael Billington ve svém článku pro manchesterský *Guardian* napsal: „Takováto věrnost divadla dramatikovi Václavu Havlovi je chválu přesahující.“⁴² I v dalších novinách se objevovaly zmínky o tom, jak věrné je divadlo Orange Tree Václavu Havlovi, které už pětadvacet let hraje jeho hry a za tu dobu jich uvedlo deset. Nediskutovatelnou pravdou je, že o tuto oddanost divadla Orange Tree Václavu Havlovi zde zasadil Sam Walters. Kdo ví, jestli má pravdu kritik Michael Billington, když říká: „Kdyby nebylo Sama Walterse, Havlovy hry by chřadly.“⁴³

V roce 2008 dokonce v Orange Tree Theatre došlo k zahraniční premiéře Havlovy nejnovější hry *Odcházení*. Tuto inscenaci zde zhlédl i sám autor, vlastně vůbec poprvé viděl některou ze svých her v podání tohoto divadla naživo. *Odcházení* se v Orange Tree hrálo od září do prosince 2008. Režie se ujal samotný Sam Walters. Z ohlasů z tisku jmenujme alespoň některé: „Pulsuje sebevýsměšnou ironií“ (*The Sunday Times*), „Jízlivě zábavná a bolestivě komická“ (*The Financial Times*), „Orange Tree dělá okrajovou divadelní historii“ (*The Stage*), „Mistrovský kousek“, „Radostná událost, člověk se nemůže dočkat zbývajících kvarteta her v této loučící se sezóně“ (*The British Theatre Guide*), „Sam Waltersova bezstarostná tvorba plně ctí Havlova vysokého ducha“ (*Whatsonstage*).

V současné době má toto divadlo místo celkem pro 172 diváků a je světově známé. Uvádí jednak hry nové, jednak také opomíjenou klasiku.

⁴¹ ROCAMORA, Carol: *Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater*. Manchester: 2005, s. 363 – 364.

⁴² Tamtéž. s. 364.

⁴³ Tamtéž, s. 365.

3. 2. *Uvádění Havlových her v jiných britských divadlech*

V Londýně také sídlí Finborough Theatre, které v roce 1981 uvedlo pod názvem *Sorry* (pod tímto názvem byly tyto hry vydány knižně v překladu Very Blackwell) dvě Havlovy Vaňkovské hry, *Audienci* a *Vernisáž*. V režii Davida Purcella je uvedla Court Theatre Company. V roce 2001 ve stejném divadle zinscenovala Havlovu hru *Protest* Rose Bruford College Directors Showcase.

Kromě Londýna se hry Václava Havla představily také ve Skotsku. V sezóně 1991 / 1992 bylo uvedeno divadelní společností z Edinburgh University *Largo desolato*. V roce 2006 pak v Edinburghu *Vyrozumění* skotskou divadelní společností Communicado. K této produkci píše recenzent Alasdair Gillon toto: „Skotsko samozřejmě není Československo za studené války, ale Communicado trvá na politickém úhlu hry. Představení kreslí hrůzu nahánějící paralely, jak říkají, a vyzdvihují přitom moderní politické „rotace“ a britskou nedůvěru v politiky. A pokud Communicado chce politické divadlo, vypadá to, že vědí, jak ho docílit. [...] V každém případě, byrokracie a její dusivý efekt je celosvětovým problémem, což se může částečně přičíst k obrovskému úspěchu *Vyrozumění* a jeho mnohým uvedením po celém světě od roku 1965.“⁴⁴

4. *Uvádění Havlových dramát po roce 1989*

4. 1 *Porevoluční situace u nás*

Po pádu komunistického režimu a zejména v devadesátých letech zažívá tvorba Václava Havla na našem území velmi radostné roky, mluví se o tzv. *havlománii*. Po celé republice se hrají Havlovy hry, ať už se jedná o Zahradní slavnost v Brně, Ostravě a Zlíně, *Audienci* v Karlových Varech či dokonce zdramatizované *Dopisy Olze*, které byly uvedeny v Brně. Nadšení z Havla však nebylo záležitostí pouze domácích. Na konci roku 1989 byla uvedena premiéra Vaňkovského tria v divadle Soho Poly Theatre v Londýně. Divadlo bylo kritiky doslova narváno k prasknutí, premiéra her autora, jehož země se právě zmítala v tak bouřlivé atmosféře končícího revolučního roku 1989,

⁴⁴ GILLON, Alasdair: The Memorandum - Communicado Theatre Company. Staženo z: <http://www.theskinny.co.uk/article/36473-the-memorandum---communicado-theatre-company>, 9. 4. 2010.

přinesla obrovský zájem a očekávání, spojené s naprostou podporou Havla vést svou zemi.

4. 2 Situace v Evropě

Během roku 1990 se hrály Havlovy hry po celé Evropě, od Francie, Švédska, Finska, přes Polsko, Rumunsko, Řecko či Belgii. A nejen v Evropě, hrálo se v Jeruzalémě, Tunisu, Ankaře i Hong Kongu. V Erfurtu v Německu se od osmého do sedmnáctého září konal festival *Den Václava Havla*. Téhož roku v Schauspielhaus theater v Zurichu dostal Havel od režiséra Achima Benniga cenu Duttweiler, švýcarské ocenění pro ty, kteří bojují za svobodu. Při slavnostním obřadu měl řeč slavný dramatik Friedrich Dürrenmatt, který zde řekl, že díky Havlovi je dnes Československo více svobodomyslné než Švýcarsko.

4. 3 Situace v USA po roce 1989

V Americe se Vaňkovské hry objevily v Arena Stage ve Washingtonu D. C., kde se kromě toho hrálo také *Largo desolato*, uvedené v American Showcase Theatre. *Largo desolato* se pak hrálo ještě v New Havenu v Yale Repertory Theater a v Philadelphii ve Wilma Theater. V New Yorku se hrála produkce nazvaná *Od Havla a pro Havla*, v John Houseman Theater. V této produkci byla zahrnuta Havlova *Audience* a *Katastrofa* od Samuela Becketta.

Ve Washingtonu zinscenovali Havlovu *Audienci* pouze pár měsíců před sametovou revolucí u nás. V překladu Jana Nováka z roku 1987 měla *Audience* premiéru 27. 7. 1989 v podání washingtonské Source Theatre Company. Režíroval ji Jiří Fisher a premiéru navštívilo mimo jiné také velké množství členů československé komunity, mezi návštěvníky byl i Zelda Fichandler, zakladatel washingtonské Arény, kde se od roku 1990 hrály další Havlovy hry. V *Audienci* se představili Kevin O'Connor a Lou Brockway, kteří ji hráli i dříve toho roku v Činoherním Klubu v Praze. *Audience* byla následně ve stejném překladu inscenována ještě několikrát, v jedné z dalších zpracování si dokonce Jiří Fisher zahrál Ferdinanda Vaňka.

Z dalších inscenací zmiňme například tu, kterou inscenovali v George Washington University's Dorothy Betts Marvin Theatre v roce 1990. Navštívil ji také bratr Václava Havla Ivan. O rok později inscenuje *Audienci* nové No Curtain Theatre,

které ji znovu nastudovalo v roce 1996 a v New Yorku předvedlo v rámci oslav šedesátých narozenin Václava Havla, tehdejšího prezidenta České republiky. Hrál se opět v režii Jiřího Fishera v Joseph Papp's Theatre. Právě Joseph Papp představil Havla newyorskému publiku, a to o třicet let dříve, v roce 1968, kdy inscenoval *Vyrozumění*.

V sezóně 1988-89 se ve Philadelphii hrálo Havlovo *Pokoušení*. Jednalo se o překlad Marie Winn, režie se ujal Jiří Žižka ve Wilma Theatre.

5. Havel festival

5. 1 Základní informace o festivalu

Ku příležitosti sedmdesátých narozenin Václava Havla se na podzim roku 2006 konal v New Yorku *Havel festival*, velkolepá přehlídka amerických inscenací Havlových dramát. Vůbec poprvé tu byly předvedeny adaptace všech Havlových her. Jakousi domovskou pořádající institucí bylo Untitled Theater Company Nr. 61. Během festivalu se představilo několik amerických divadel, kromě pořádající divadelní společnosti ještě například Harriman Institute, True Comedy Theatre, Soho Think Thank, The Brick Theater a mimo ně také spolky studenti různých divadelních škol.

V rámci festivalu došlo k jedné světové premiéře, pěti premiérám v anglickém jazyce a k uvedení pěti nových překladů Havlových dramát. Festival zahrnoval šestnáct produkcí na Manhattanu i v Brooklynu, mimo divadelní produkce ještě také různá čtení, diskuze a mnoho dalších akcí k poctě Havlovy politické a umělecké kariéry. Dodnes fungují internetové stránky této události, na kterých zájemci naleznou nejen informace o životě Václava Havla, ale i o jeho dramatech a jejich produkcích. Festivalu se účastnil i samotný Václav Havel, který byl v té době na stáži na Columbia University.

5. 2 Divadelní inscenace uvedené v rámci festivalu

V překladu Jana Nováka byla při této příležitosti Untitled Theater Company No. 61 uvedena *Audience* v režii Edwarda Einhorna. *Audience* byla představena v Ohio Theater v dvojprogramu s *Protestem*. Ten byl představen divadlem Soho Think Tank, rovněž v překladu Jana Nováka, ale tentokrát v režii Roberta Lyonse.

Další uvedenou hrou byla *Žebrácká opera* v překladu Paula Wilsona uváděná v Miller Theater v režii Amy Trompetter a Sergeie Zemtsova. V anglickém jazyce

premiérově byla představena Havlova původně televizní jednoaktová hra *Motýl na anténě* z roku 1968 v překladu Carol Rocamory a Tomáše Rychetského, režie se ujal Henry Akona. *Motýl na anténě* byl uveden opět v dvojprogramu, tentokrát společně s *Motomorfózou*, kterou napsal Havel společně s Ivanem Vyskočilem původně jako součást Autostopu v roce 1961. V Ohio Theater měla *Motomorfóza* svoji světovou premiéru. Režie, výtvarného návrhu i hlavních rolí se ujali Tanya Khordoc a Barry Weil z Evolve Company.

Další anglickou premiéru zažili *Spiklenci*, divadelní hra o patnácti obrazech. Hrála se v Ohio Theater opět v překladu Carol Rocamory a Tomáše Rychetského a v režii Kay Matschullat.

V New Yorku nezapomněli ani na Havlovu divadelní prvotinu *Rodinný večer*, tragédii o jednom dějství z roku 1960. Tato hra byla dlouho opomíjena, české premiéry se dočkala teprve v roce 2000 v divadle Na Vinohradech. Premiéra anglické verze se tedy uskutečnila na podzim roku 2006 v Brick Theater v režii Glory Sims Bowena. Hrála se společně s *Andělem strážným*, původně rozhlasovou jednoaktovou hrou z roku 1968, jejíž americkou verzi režíroval Jeff Lewonczyk.

V novém překladu Jana Nováka nesměla v New Yorku chybět *Zahradní slavnost*, jejíž režie se tentokrát ujal Andrea Boccanfuso. V produkci Oracle Theater se Zahradní slavnost hrála společně s *Chybou*, jednoaktovou hrou z roku 1983.

Ztížená možnost soustředění byla také uvedena v novém překladu, tentokrát překladatele Štěpána Šimka. V produkci True Comedy Theatre režírovala tuto hru Yolanda Hawkins.

Na festivalu nechybělo ani *Largo desolato*, které se představilo v překladu Toma Stopparda a režii Evy Burgess. V novém překladu Paula Wilsona bylo uvedeno *Vyrozumění* v produkci Untitled Theater Company No. 61 a v režii Edwarda Einhorna.

Premiéry v anglickém jazyce se dočkal i *Horský hotel*, hra o pěti dějstvích z roku 1976. V překladu Jitky Martinové a režii Michaela Gardnera jej uvedlo Brick Theater. O dva roky mladší jednoaktovka *Protest* byla uvedena opět v překladu Jana Nováka v produkci Soho Think Tank společně s *Asanací*. *Asanace* byla uvedena v překladu Jamese Saunderse z literárního překladu Marie Winn, režii Granta Neale a produkce

Nomad Theatrical Company. A nakonec *Pokoušení*, hra z roku 1985, se představila v překladu Marie Winn a produkci Gemini Collision Works.

Havel sám navštívil představení *Vyrozumění*, které upozornilo americké diváky na Havlovu osobnost díky získání ceny Obie v roce 1968 za produkci v Public Theater. Podle Gwena Orela Havlovi při zhlédnutí *Vyrozumění* v manhattském Ohio Theater v režii Edwarda Einhorna vyvstávaly v mysli staré vzpomínky, doslova prý „cítil tu starou energii“. Dle slov samotného Havla bylo zhlédnutí nové verze *Vyrozumění* „jako sledovat hru někoho jiného“⁴⁵.

5. 3 Reakce na festival

Gwen Orel v recenzi festivalu vydané v *American theatre* reflektuje Havla v první řadě jako dramatika, který se nakonec stal prezidentem. Orel tu říká: „Psaní her bylo pro Havla zaměstnáním, přesněji jeho obsesí, od té doby, co byla jeho práce čas od času uváděna – dlouho předtím, než se stal politikem. Všech 18 jeho divadelních her bylo napsáno před rokem 1989, v roce „sametové revoluce“, která zvedla jedenkrát uvězněného spisovatele a politického disidenta až k prezidentskému křeslu Československa, a nakonec v roce 1993 k témuž úřadu v nově vzniklé nezávislé České republice.“⁴⁶

Přímět Havla k návratu ze světové scény na prkna scény divadelní bylo podle Gregoryho Moshera, vedoucího Columbijské umělecké iniciativy, prý jedním z cílů jeho sedmítýdenní stáže v Columbii. Columbijský předseda Lee Bollinger domlouval s Havlem jeho stáž léta, nejen proto, že to byla pro Havla šance, jak strávit delší čas v New Yorku, ale také šance dát columbijské komunitě přímý přístup k Havlovu životu a dílu. Souběžně s Havlovou stáží probíhal tedy i festival k jeho kulatinám, který samozřejmě vyvolal v tamním publiku i divadelnících otázky typu „Co znamená Havlova divadelní tvorba dnes a mohou ji Američané ocenit i bez jejího původního kontextu?“⁴⁷.

Všech 18 Havlových dramát bylo na festivale důkladně rozebráno. Podle Gwena Orela je nemožné uvést Havla bez předložení a seznámení s dobou, ve které tvořil své

⁴⁵ OREL, Gwen: Havel, All at Once, In: *American theatre*, únor 2007, s. 42.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

hry, které všechny dohromady a přece také každá zvlášť demonstrují absurditu života v totalitní společnosti. Orel vztahuje Havlovu poetiku na dnešní dobu a přikládá otázku, zda když Češi byli v polovině devadesátých let zaujatí tehdejší tvorbou více než produkcí dříve zakázaných her, neměli by tento krok udělat stejně tak i Američané. A vyvstávají tu další otázky, například zda mají Havlovy hry vůbec význam bez politického příděchu? Touto otázkou si pokládají všichni literární vědci a teatrologové, kteří se tvorbou Václava Havla zabývají.

Rumunský dramatik Saviana Stanesco, který byl jedním z hostů na Havlově festivale v New Yorku, komentoval Havlovu hru *Motýl na anténě*, kterou viděl ještě během komunistické éry. Dle jeho slov „Havlovy hry trpí bez jejich sociopolitického, rozvratného disidentského poselství“⁴⁸. K tomuto tématu se vyjadřuje i Štěpán Šimek, překladatel *Ztížené schopnosti soustředění*: „Přepolitizování Havlových her je oslabuje.“⁴⁹

Dle Orela není Havel menší ani větší politický dramatik než Ionesco, Genet, Pinter nebo Beckett. „Pokud je nadměrně zpolitizujete, stanou se přežitkem minulosti, muzeálními kousky, nesrozumitelnými k současnému publiku.“⁵⁰

Havel festival dal americkému publiku možnost nahlédnout dramatickou tvorbu Václava Havla v celkem krátkém časovém úseku. Různí režiséři dali do svých inscenací své vlastní subjektivní interpretační klíče, což na jednu stranu může být pro diváka zajímavé a přinášející další možnost výkladu autorova dramatu, na stranu druhou to však pro neznalého diváka může být zavádějící, což se v případě dramatu Václava Havla může stát poměrně snadno, nezná-li divák kontext vzniku jeho dramatu, či jedná-li se například o špatný překlad.

Překvapivým zjištěním je to, že neskrývaně politické hry byly pro americké publikum obzvlášť efektivní. Takzvané *Vaňkovské hry*, tři jednoaktovky představující charakter přívětivého disidentského dramatika Vaňka, byly všechny přeložené Janem Novákem a každá zvlášť byla produkována třemi různými divadelními společnostmi, což mělo velmi dobrý efekt. První tzv. vaňkovskou hrou je *Audience*, jednoaktovka postavená na příhodě, která se Havlovi stala při jeho práci v trutnovském pivovaru. Byla

⁴⁸ OREL, Gwen: Havel, All at Once. In: American theatre, únor 2007, s. 43.

⁴⁹ Tamtéž, s. 44.

⁵⁰ Tamtéž, s. 43 – 44.

prý napsána rychle, nikoliv propracovaně jako předchozí hry. Mírně komická postava Vaňka se poté objevuje ještě ve *Vernisáži* a *Protestu*. Souborně byly tyto *vaňkovské hry* vydány bilingvně v překladu Jana Nováka v nakladatelství Levné knihy v roce 2009.

Spiklenci, politická hra napsaná v letech 1970-1971, tajně vyvezená ze země a premiérově představena v Německu v roce 1974, zanechala také velmi silný dojem. Překlad Havlovy satiry o formování tajného spolku v demokratické vládě, který vypracovali Rocamora a Rychetský, byl zadán Tomem Stoppardem. Předčítání se v režii Kay Matschullat ujala Kathleen Turner. Při diskuzi o této hře překladatelka Carol Rocamora chválila její nadčasovost, přičemž zmínila určité paralely, které našla při své práci na překladu hry v roce 2003, právě když začala válka v Íráku. Vystává tu tedy konflikt správné interpretace versus falešného či příliš imaginárního vztahování hry a jejího celkového tématu.

Chuť obrodit Havla v jeho svobodomyšlném obraze také vyplula na povrch v Einhornově dobře myšleném otevřeném dopise prezidentu Bushovi, vydaném ve festivalovém programu oslav Havlova jubilea, který odsuzoval ořezávání občanských svobod. Na diskuzi, která následovala po uvedení hry *Largo desolato* bylo dokonce navrženo, že by se hra mohla jmenovat Americká vlastenecká hra. Její překladatel Šimek tomuto přesvědčivě odporoval slovy: „Pokus vidět hru jako nějaký druh „varovné pohádky“ od „světového největšího humanisty“ je absolutně špatné.“

Ve své recenzi pak Gwen Orel upozorňuje také na to, že na festivale chyběla vyšší účast divadelních organizací. Také zájem divadelních kritiků byl prý velmi nedostatečný. Havel sice odmítl mluvit s tiskem během festivalu i během stáže, ale přesto, mohla média věnovat festivalu více pozornosti a poslat větší množství recenzentů. Zajímavostí, kterou Orel zmiňuje, je návštěva Miloše Formana a Madeleine Albrightové na několika představeních. Orel pak uzavírá článek slovy „Mělo nás tam být víc.“⁵¹

⁵¹ OREL, Gwen: Havel, All at Once. In: American theatre, únor 2007, s. 45.

6. Vědecké práce vydané knižně v angloamerické oblasti

Jednu z forem recepcce Havlovy tvorby zprostředkovávají publikace zabývající se buď přímo životem a tvorbou Václava Havla, nebo práce o evropském, případně absurdním divadle, kde na jméno tohoto dramatika taktéž není zapomenuto.

Havlovo jméno je zmíněno už ve známé knize Martina Esslina *The Theatre of the Absurd*, která vyšla poprvé v roce 1961 v USA, v rozšířeném vydání pak v roce 1968. Do češtiny byly přeloženy kapitoly z této publikace pod názvem *Podstata, tradice a smysl absurdního divadla* (vyšlo roku 1966 v překladu Libora Štukavce z německého vydání). V rozšířeném vydání z roku 1968 jsou zmíněny Zahradní slavnost a Vyrozumění. Esslin tu u každé z her krátce nastiňuje její obsah a mimoto píše: „Teorie nových jazyků, o které hra pojednává, je brilantně zpracována (Praha je konec konců domovem moderní strukturalistické lingvistiky a Havel používá terminologii přebytnosti a teorie informace pro dobrý efekt) a jejich cena jako metafory situace v zemi, kde byly život a smrt v minulosti závislé na přesné interpretaci nedotknutelných marxistických textů, je nevyčísitelná. (...) Havel je mistrem ironického, převráceného opakování a téměř identických frází v odlišných kontextech. (...) Havel, který také píše extrémně zábavné konkrétní básně, je nepochybně jedním z nejslibnějších evropských dramatiků své generace.“⁵²

Častěji byl Václav Havel zmiňován v zahraničí po uvedení jeho dramát v Evropě i Americe už v šedesátých letech. Přelomovým okamžikem, jak již výše vzpomínal Sam Walters, byla Charta 77, kdy v médiích po celém světě jméno Václava Havla jakožto jejího předního mluvčího a spoluzakladatele nesmělo chybět. O dvanáct let později nastal podobný okamžik a poté, co byl Havel coby kandidát Občanského fóra zvolen prezidentem, se jeho jméno definitivně zapsalo do mezinárodního povědomí. V roce 2003 odešel z úřadu prezidenta České republiky a o čtyři roky později se vrací jako dramatik se svou hrou *Odcházení*. Díky své politické kariéře a literární a dramatické tvorbě je na Václava Havla upřena pozornost politologů i divadelních a literárních vědců, kteří stále hledají cestu, jak jeho život a tvorbu uchopit. O to se pokouší také několik publikací vydaných v zahraničí od doby, kdy Havel opustil svůj prezidentský post. Jednou z nich je monografie *Václav Havel. A political tragedy in six acts*, jejímž

⁵² ESSLIN, Martin: *The Theatre of the Absurd*. Londýn: 1968, s. 315 – 316.

autorem je John Keane. V angličtině byly pak ještě vydány následující publikace, výjimkou je první z nich, jedná se o publikaci nejstarší, vydanou krátce po Chartě 77. Publikace jsou řazeny chronologicky.⁵³

6. 1 *The Silenced Theatre*

V Torontu vyšla roku 1979 kniha Markety Goetz-Stankiewicz *The Silenced Theatre: Czech playwrights without a stage (Umlčené divadlo: Čeští dramatici bez pódia)*. Autorka se tu věnuje českým dramatikům, jejichž hry nemohly být na domácích scénách uvedeny. Kromě Václava Havla se zmiňuje ještě o Pavlu Kohoutovi, Ivanu Klímovi, Ladislavu Smočkovi, Milanu Kunderovi či Josefu Topolovi. V kapitole o Václavu Havlovi jej srovnává s Tomem Stoppardem, zmiňuje politické události jako Charta 77 a poté se věnuje Havlovým dramatům i jeho esejím.

6. 2 *Critical Essays on Václav Havel*

Publikace, která se kriticky zabývá přímo osobou Václava Havla, byla vydána roku 1999 v New Yorku. Jak už vypovídá její název, jedná se o eseje různých autorů na témata s Havlem spojená. K vydání je připravily Marketa Goetz-Stankiewicz a Phyllis Carey. Je tu například analýza Zahradní slavnosti od Paula I. Trenského, esej zabývající se dramatem Vyrozumění od Phyllis Carey, analýza Havlovy Žebrácké opery autora Petera Steinera či eseje zabývající se různými tématy napříč celou Havlovou tvorbou, kterými přispěli Robert Skloot a Michael L. Quinn.

6. 3 *Mirror Images : a comparsion of the early plays of Václav Havel and Tom Stoppard with special reference to their political aspects*

V roce 2000 vyšla v New Yorku původně doktorská práce Kláry Hůrkové. Zabývá se dramatickou tvorbou dvou autorů velmi podobných osudů: Václava Havla a Toma Stopparda. Ti se oba narodili v Československu, a to jen rok od sebe; zatímco Havel vyrůstal tady, Stoppard měl dětství trochu bouřlivější, židovský původ, respektive hrozba nacistické perzekuce jej vyhnaly nejdříve do Singapuru, pak do Indie, nakonec se usídlil v Anglii. Stoppard je dnes významným britským dramatikem a také scénáristou. S Havlem ho pojí nejen vášeň pro divadlo a původ, mají také podobné

⁵³ U nás vyšel v roce 1991 Havlův životopis zpracovaný Edou Kriseovou (Václav Havel: Životopis), který byl přeložen do několika jazyků, roku 1993 vyšel také v New Yorku.

filozofické, politické a morální postoje. Oba začínali svoji kariéru v šedesátých letech, kdy jejich tvorbu ovlivnilo absurdní divadlo. Poprvé se spolu setkali roku 1977 na Hrádečku a od té doby jsou v kontaktu. Dokonce to byl právě Tom Stoppard, kdo psal v *New York Times* o Chartě 77.

6. 4 Václav Havel. A Political Tragedy in Six Acts

Knihu *Václav Havel: Politická tragédie v šesti dějstvích*, která vyšla také i v českém jazyce, napsal John Keane. Vyšla v New Yorku v roce 2000 a nese podtitul *Autorizovaná biografie*. Zajímavostí je, že právě Keane byl editorem amerického vydání *Moc bezmocných*, které vyšlo v New Yorku roku 1985.

6. 5 Acts of courage: Václav Havel's Life in the Theater

Teatroložka z New York University's Tisch School of the Arts Carol Rocamora se ve své kariéře kromě Antona Pavloviče Čechova zabývá také tvorbou a životem Václava Havla. V roce 2005 vyšla její kniha *Acts of courage: Václav Havel's Life in the Theater* (Skutky odvahy: Život Václava Havla v divadle), která je považována za jakousi uměleckou biografii Václava Havla. Kniha má pět kapitol, které prezentují Havlův divadelní život po dekadách, začíná už v padesátých letech, v době Havlových studií. Zde zmiňuje mimo jiné také „intelektuálně stimulující atmosféru kavárny Slavie, která Havlovi dle jeho vlastních slov dala více, než kterýkoliv univerzitní titul může nabídnout mladému aspirujícímu literátovi“⁵⁴.

Druhá část knihy popisuje zlatou éru české kultury v šedesátých letech a její „stimulující efekty na Havlův vývoj“. Rocamora tu také zmiňuje Havlovo přátelství s režisérem a divadelním kritikem Janem Grossmanem, působícím v Divadle Na zábradlí. Z Havlových dramát z tohoto období jsou zmíněny *Zahradní slavnost*, *Vyrozumění* a *Ztížená možnost soustředění*.

Třetí část knihy zahrnuje období po srpnu 1968, sedmdesátá léta, která charakterizuje jako „šedivá léta apatie“ plná ambivalence, kdy Havel bojoval s depresí a nedostatkem inspirace po ztrátě profesního zázemí a publika, zároveň ale také objevil nové zdroje a možnosti, jímž byly začátky samizdatu či tzv. bytové divadlo. Předposlední část zahrnuje léta osmdesátá, během nichž Havel strávil čtyři a půl roku ve vězení, Rocamora tu nezapomíná na slavné Dopisy Olze ani na dramata *Largo desolato*

⁵⁴ VASSILEVA-KARAGYOZOVÁ, Svetlana: Carol Rocamora: Acts of Courage, Slavic and East European Journal, 53, 2009, č. 2, s. 315.

a *Pokoušení*, vyzdvihuje také to, že linie tématu lidské humanity tu neustále pokračuje. Poslední část knihy reflektuje roky 1990–2003, které plně vystihuje vypůjčený pojem „Havlománie“. V epilogu knihy se pak Rocamora soustředí na mezinárodní rozměr Havlovy divadelní kariéry, kde jsou opět zmíněna jména dramatiků, kteří byli inspirováni Havlovým nadšením odevzdáním se svobodě myšlenek a jejich vyjádření. Rocamora upozorňuje na neočekávanou oddanost třech mezinárodních divadel (The Public Theatre in New York City, The Burgtheater in Vienna a Orange Tree Theatre in London), které poskytli domov Havlovým hrám v sedmdesátých a osmdesátých letech, tedy v době, kdy jim byly dveře v českých divadlech zavírány. V poslední kapitole Rocamora provádí analýzu Havlových dramát.

6. 6 Czech and Slovak Theatre Abroad: In the USA, Canada, Australia and England

V roce 2006 byla v USA vydána kniha zabývající se českým a slovenským divadlem v zahraničí. Sestává z několika esejů, které uspořádala a k vydání připravila Věra Bořkovec pod záštitou Czechoslovak Society of Arts and Sciences (Československá společnost pro umění a vědu). Jedná se o sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, která se konala v roce 2002 v Plzni. Vydání se ujalo nakladatelství East European Monographs a distribuce newyorský Columbia University Press. Publikace je věnována památce již zmíněného Jarky M. Buriana. Většina z autorů v ní vydaných esejů se celý život nějakým způsobem pohybovala v divadelním prostředí, ať už se věnovali herectví, režii či vyučování divadelní historie. Většina z nich jsou také původem Češi, ač třeba strávili většinu života v exilu. Kniha reflektuje vývoj divadla na území českých zemí, historii českého a slovenského divadla ve Spojených státech amerických, Londýně, Kanadě i Austrálii. První zmínka o Václavu Havlovi se týká nastudování jeho hry *Vyrozumění* Jarkou M. Burianem v roce 1966. Kromě inscenací v angloamerické oblasti jsou tu zmíněny i československé inscenace Havlových her.

7. Havlovy hry vydané v angloamerické oblasti

Prvním publikovaným Havlovým dramatem ve Spojených státech amerických bylo *Vyrozumění*, které vyšlo v New Yorku knižně rok po svém divadelním ztvárnění, tedy v roce 1967 v překladu Very Blackwell. Téhož roku vyšel stejný překlad

Vyrozumění také v Londýně. Ve Velké Británii vyšlo opět v roce 1970, tentokrát v souboru her *Tři východoevropské hry* spolu se hrou Sławomira Mrożka *Tango* a Julia Haye *Kůň*. Ve Spojených státech si na další vydání Vyrozumění počkali až do roku 1980, kdy byl autorem předmluvy Tom Stoppard a hra vyšla opět v překladu Very Blackwell.

V roce 1967 však také na americkém území vychází anglický překlad předmluvy Jana Grossmana k vydání Havlových her, esejů a poezie u nás. Vydal ji divadelní magazín *The Tulane Drama Review*.

Vera Blackwell přeložila také Zahradní slavnost, jíž vydalo v Londýně v roce 1969 opět (stejně jako Vyrozumění) nakladatelství Jonathan Cape. Stejná autorka přeložila také Ztíženou možnost soustředění, vydanou v Londýně roku 1972, a dramata *Audience* a *Vernisáž*, která vyšla společně ve sborníku *Promiňte...* tamtéž roku 1978. *Audience* vyšla mimoto také časopisecky, v roce 1975 v časopise *Index on Censorship*⁵⁵.

V Kanadě se o vydání souboru Havlových her pod názvem *Vaňkovy hry* zasloužila Marketa Goetz-Stankiewicz v roce 1987 v překladu Very Blackwell a Jana Nováka.

Ve stejném roce bylo v Londýně i ve Spojených státech vydáno *Largo desolato* v překladu Toma Stopparda. Čtyři roky po svém vzniku, tedy roku 1989, vyšla v New Yorku také hra *Pokoušení* v překladu Marie Winn.

Roku 1990 vyšla v Londýně v překladu Jamese Saunderse a Marie Winn Asanace. Prvním souborným vydáním ryze Havlových her ve Velké Británii jsou *Vybrané hry 1963 – 83*, které vyšly v roce 1992 v Londýně. Soubor zahrnoval hry *Zahradní slavnost*, *Vyrozumění*, *Ztížená možnost soustředění*, *Audience*, *Protest*, *Vernisáž* a *Chyba*. Za překlady her se tentokrát zasloužili Vera Blackwell, George Theiner a Jan Novák. O rok později vyšel tentýž soubor her také v New Yorku s názvem *Zahradní slavnost a jiné hry*. *Largo desolato*, *Pokoušení* a Asanace byly v Londýně vydány v souborném vydání *Vybrané hry 1984-87* v roce 1994.

⁵⁵ HAVEL, Václav: *Conversation*. Překlad George Theiner, *Index on Censorship*, 5, Londýn: 1976, č. 3.

Závěr

Při zpracování zvoleného tématu jsem byla převážně odkázána na zahraniční knižní, popřípadě internetové zdroje, ve značné míře pak na internetové stránky jednotlivých divadel a tiskovin. Zde však vyhledávání informací komplikovala skutečnost, že divadla preferují propagaci současného repertoáru a ve svých internetových archivech poskytují jen kusé informace, pokud vůbec nějaké.

Co se knižních publikací týče, překvapilo mě, jak málo je tato oblast zpracovaná. Čtenář či divadelní vědec se dopátrá informací o inscenacích Havlových her v případě londýnského Orange Tree či amerického Public Theater, v ostatních případech je to však velice těžké, jedná se o dosud nezmapovanou oblast, kde by bylo třeba pátrat přímo v archivech daných divadel.

Množství článků a publikací zabývajících se Václavem Havlem jako politikem i jako dramatikem dokazuje, jak váženou a diskutovanou osobou v mezinárodním dění Havel byl a stále je. Co se týče zahraničních divadel, oddanost britského Orange Tree a amerického Public Theatre Václavu Havlovi je obdivuhodná. V českém divadelním prostředí můžeme podobný zájem o Havlova dramata sledovat u režiséra Andreje Kroba či u divadla Husa na provázku.

V úvodu k této práci jsem pokládala otázku, podobně jako režiséři či recenzenti Havlových her, zda má zahraniční divák vůbec šanci pochopit hry tohoto autora a zda mu mohou něco přinést. Důležitou roli v americké či britské adaptaci hry Václava Havla je její překlad a pak také neméně důležitá osobnost a um režiséra, který musí vycítit a rozpoznat reakci a hranice vnímavosti diváka. Myslím, že za úspěchem Havlových her v zahraničí, jehož důkazem jsou nejen divadla Public Theater a Orange Tree, ale také přehlídka Havel festival, stojí kromě dramatikova talentu právě režiséři a překladatelé, kteří dokázali Havlovi správně porozumět, vycítit smysl jeho her a předat jej dál.

Seznam použité literatury

BOŘKOVEC, Vera (ed.): Czech and Slovak Theatre Abroad: In the USA, Canada, Australia and England. Columbia University Press: 2007.

ESSLIN, Martin: The Theatre of the Absurd. Londýn: 1968.

GOETZ-STANKIEWICZ, Marketa (ed.): Critical Essays on Václav Havel. New York: 1999.

GOETZ-STANKIEWICZ, Marketa: The Silenced Theatre: Czech playwrights without a stage. Toronto: 1979.

HAVEL, Václav: Hry: Soubor her z let 1963 – 1988. Praha: 1992.

HAVEL, Václav: *Conversation*. Přel. George Theiner, Index on Censorship, 5, Londýn: 1976, č. 3.

HŮRKOVÁ, Klára: Mirror Images : a comparsion of the early plays of Václav Havel and Tom Stoppard with special reference to their political aspects. New York: 2000.

KEANE, John: Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích. Praha: 1999.

KRISEOVÁ, Eda: Václav Havel: Životopis. Brno: 1991.

NOVÁK, Jan: Občan Vaněk. Praha: 2009.

OREL, Gwen: Havel, All at Once. In: American theatre, únor 2007.

ROCAMORA, Carol: Acts Of Courage: Vaclav Havel's Life In The Theater. Manchester: 2005.

ŠTĚRBOVÁ, Alena: Modelové hry Václava Havla. Olomouc: 2002.

VASSILEVA-KARAGYOZOVÁ, Svetlana: Carol Rocamora: Acts of Courage, Slavic and East European Journal, 53, 2009, č. 2.

Internetové zdroje

BARNES, Clive: Theater: The Memorandum. Staženo z:

<www.time.com/time/magazine/article/0,9171,902207,00.html>. 2. 4. 2010.

British Theatre, dostupné z: <<http://www.britishtheatre.com/>>

Divadelní ústav, dostupné z: <<http://www.divadelni-ustav.cz/>>

Divadlo, dostupné z: <<http://www.divadlo.cz>>

GILLON, Alasdair: The Memorandum - Communicado Theatre Company. Staženo z:
<<http://www.theskinny.co.uk/article/36473-the-memorandum---communicado-theatre-company>>, 9. 4. 2010.

Havel festival, dostupné z: <<http://www.untitledtheater.com/havel/havel-festival.html>>

Knihovna Václava Havla, dostupné z: <<http://www.vaclavhavel-knihovna.org/cs/>>

New York Times, dostupné z: <<http://www.nytimes.com/>>

Orange Tree Theatre, dostupné z: <<http://www.orangetreetheatre.co.uk/>>

Public Theater, dostupné z: <<http://www.publictheater.org/>>

STEHLÍKOVÁ, Eva – ŠEBESTA, Václav: Jarka M. Burian. Staženo z:

<www.divadlo.cz/art/clanek.asp?id=9665>. 2. 4. 2010.

The Stage, dostupné z: <<http://www.thestage.co.uk/>>

ANOTACE

Název práce: Percepce divadelní tvorby Václava Havla v angloamerické oblasti

Název v angličtině: The Perception of Václav Havel's Dramatic Writing in Anglo –
American Area

Datum zadání: 25. 5. 2009

Datum odevzdání: 13. 5. 2010

Vysoká škola, fakulta: Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Autor práce: Kateřina Valášková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Abstrakt v ČJ: Práce se zabývá percepcí dramatické tvorby Václava Havla v angloamerické oblasti. Sleduje uvádění dramát Václava Havla v britských, kanadských i amerických divadlech. Dále mapuje knižní vydání dramát a také vědecké publikace věnující se osobě a tvorbě Václava Havla.

Abstrakt v AJ: This thesis is discussing the perception of Václav Havel's dramatic writing in Anglo – American Area. It explores the production of Václav Havel's plays in Great Britain, Canada and the United States. The thesis also studies published plays and scientific researches dealing with Václav Havel's person and works.

Klíčová slova v ČJ: divadlo, Václav Havel, angloamerická oblast, percepce

Klíčová slova v AJ: theatre, Václav Havel, Anglo-American area, perception

Rozsah: 41 stran, 78 830 znaků (včetně mezer)